

SZÍJ REZSŐ

A Táltos könyvkiadóról

Két évvel a *Tevan* amatőr könyvkiadás megindulása után, 1915-ben új kiadó lépett a színre. Inárcsi Farkas László négyszázholdas jászkarajenői földbirtokos (sz. 1885-ben) váltotta valóra *Táltos* nevet viselő vállalatával diákkori álmát, hogy kiadója legyen a sarjadó új magyar irodalomnak. Ebben az időszakban alig található még egy olyan kiadó, leszámítva a munkatársai műveinek kiadására alakult *Nyugat* könyvkiadót, amely kizárólag a kortárs magyar irodalom megjelentetését tűzte volna célul maga elé. Amikor TEVAN Andor megindította a *Tevan Könyvtárt*, elsősorban ő is a modern magyar irodalomra gondolt, de emellett a külföldre is, nemcsak a hazaira. Ami pedig amatőrkiadványait illeti, a sorozatban egy KOSZTOLÁNYI- és KRÚDY-kötet kivételével régi magyar irodalmi termékeket adott ki. KNERÉK az első világháború alatt szintén a modern magyar irodalomra összpontosították könyvkiadási törekvéseiket, több művet jelentettek meg BALÁZS Bélától, LESZNAI Annától, kiadták LUKÁCS György, SZABÓ Dezső, LÁNYI Sarolta stb. egy-egy munkáját, de aztán egyre inkább a klasszikus hazai és külföldi irodalmi termékek után nyújtották ki kezüket, látva, milyen nehéz az új magyar művek piaci helyezete. Mindezekkel szemben FARKAS László *Táltos* könyvkiadó vállalata egész fennállása idején a kortárs magyar irodalomnak lett kiadója, az egyetlen Balzac-köteten kívül (*Cadighan hercegné titkai*. 1922) nem is adott ki külföldi szépirodalmi terméket. Ha végigtekintünk működésén, azt kell mondanunk, hogy egyike ama kevés kiadónak, amely helyzetéhez, anyagi lehetőségeihez képest a legtöbbet tette az új magyar irodalom megjelentetése érdekében. Azért, hogy az Ady-nemzedék és az utána érkezők művei minél megfelelőbb kiállításban és minél elfogadhatóbb áron kerülhessenek az olvasók kezébe. Négyszáz hold a gazdálkodásnak akkori színvonalán nem jelentett különösebben nagy vagyont, ennek ellenére a magyar irodalom és könyvkiadás köszönhet annyit FARKAS Lászlónak, hogy a könyvtermelés anyagi színvonalának romlása éveiben sikerült elérnie, hogy kiadott könyveinek értékes tartalmához harmonikusan simuljon a külső forma, hogy a könyv, mint iparművészeti alkotás is járuljon hozzá a magasabbrendű műízlés kifejlesztéséhez.¹

FARKAS László nem képzett szakemberként, és nem elismert irodalmárként kezdte a könyvkiadást. De példák lebegtek előtte, többek közt éppen a *Tevan* Andoré is, amit bizonyít az alábbi levél is, amellyel működése elején fölkereste, mert *Tevan* nyomdájában akart dolgoztatni.

FARKAS László keltezés nélküli levelében, de azért megállapíthatóan az 1916-os évben, KRÚDY Gyula: *Az aranykézutcai szép napok* című könyvének megjelenése után nemsokára — TEVAN Andorhoz fordult s árajánlatot kért egy háromfelvonásos dráma

¹ FARKAS Lászlónak a *Táltosra* vonatkozó levelezése a II. világháborúban teljesen elpusztult, így az adatokat részben magukból a kiadványokból, részben pedig a személyes és szóbeli visszaemlékezésekből merítettük. (1960.)

kiadásához. A könyv terjedelme nyolc-kilenc ív lenne s a levél azt mutatja, hogy FARKAS László, a vidéki földbirtokos kiadó, kapcsolatot akart találni a modern tipográfiai irányt képviselő nyomdához. Nyilván azért fordul TEVANHOZ, mert kiadványainak formai újszerűsége — az idegen hatások ellenére is — megérintette őt. FARKAS László többek közt azt kérdezi levelében, hogy TEVAN el tudná-e a kérdéses drámát két (kettő!) hét alatt készíteni? 1500 példányban kellene nyomni, és pedig ötszázat jobb minőségű, de legalábbis famentes papíron, s ebből, vagy esetleg ezen felül százat hollandi Van Gelder papíron. Mindegyik változathoz FARKAS adná a papírt. Az öt-hatszáz példányos amatőr kiadáshoz három-négy képmelléklet jöjjön s rajz kerülne ennek a borítékjára is. A szerző a korrektúrárt és a revíziót egy-egy nap alatt elvégezné, ez Békéscsaba és Budapest között a postai szállítással együtt három napot venne igénybe. FARKAS László nem javasolja a KRÚDY fenti kötetének betűtípusát, mert bár az nagyon tetszik neki, rögtön a KRÚDY-könyv után nem lenne célszerű — ha FARKAS is ezzel a típussal kezdené a kiadást. Több betűfajtából kér mintát, de kurzívot nem akar, mert az szerinte „csúnya”.

FARKAS Lászlót TEVANHOZ KRÚDY Gyula közvetítette, legalább is egy másik — ugyancsak keltezés nélküli — levélből erre lehet következtetni. Ebben KRÚDY arról értesíti TEVANT, hogy FARKAS László könyvet akar kiadni, saját papírján. Háromféle változatra gondol. Száz példány valódi Gelder papíron jelenne meg, négyszáz példány egy másik fajta jóminőségűn, s kb. négyezer példány olcsóbb papíron. „A nyomásnak szépnek, művészinek, nyomdatechnikailag is finomnak kellene lennie, egy szóval olyan-
nak, amilyent az Ön nyomdájától megszoktunk. Mert nem kell külön mondanom, hogy a legnagyobb elismeréssel vagyok az Ön munkái iránt”. — Majd így folytatja: „A könyvet január végén, vagy február elején lehetne kezdeni szedni, a teljes kéziratot febr. közepére vagy végére adnánk át, amikor az eleje már korrigálva lehetne. Március közepére szeretnénk, ha ki is lenne nyomva a könyv.”

Ebből következtetve a levelet 1916 végén, vagy 1917 január első felében írta.²

FARKAS még az iránt is érdeklődik, hogy van-e könyvkötészete TEVANNAK, mert az első száz példányt kötve szeretné. Ha nincs, kinél szokott kötetni? Jelen esetben félpergamen, vagy félbőr, félselyem kötésre gondol. Erre nézve is kéri TEVAN árajánlatát. A könyv terjedelme kb. tizenöt—húsz ív lenne. — Mindebből nyilvánvaló, hogy FARKAS Lászlónak tetszetek TEVAN amatőrkönyvei és azok kötési, s hogy bizonyos vonatkozásban tanulni akart a példájából. TEVAN sohasem érte el a KNER Imre tipográfiai tökéletességének színvonalát, FARKAS *Táltosa* pedig messze elmaradt TEVAN igényességétől is. De a jó irodalomhoz mindhármuknak egyaránt kitűnő érzékük és szemük volt.

Ebben az időben a nyomdai átfutási idővel az író, a kiadó és a nyomda alig kényeszerült számolni, az a szó mai értelmében egyszerűen ismeretlen fogalom. A távolság nem akadály a munkának, a kéziratot a nyomda esetleg részletenként kapja meg, amikor már a korrigálás és a javított szedés tördelése is folyik.

Ezekben az években — az első világháború alatt — az irodalom németellenessége a körülményekhez képest igen élesen jelentkezett, s a német befolyástól való függetlenedés törekvése a könyvművészet területén is kezdte éreztetni hatását. FARKAS László a német könyvművészetrel szemben magyarabb irányzatot óhajtott megvalósítani kiadványain. Ebbeli helyes törekvésben nem esett áldozatátul a magyarkodásnak és szerencsésen elkerülte ennek az irányzatnak a buktatóit. Jó érzékkel kapcsolódott a szecesszió népies irányához, az első kiadványokat TOROCZKAI-WIGAND Edével díszítette s ezek a *Táltos*-kiadványok ma korántsem hatnak oly idegenül, mint a vele szakító, ellene föllázadó következő nemzedéknek. Későbbi, főleg az 1920-as évekbeli kiadványai azonban szinte

²FARKAS László levele TEVAN Andorhoz. MTA Kézirattár. Tevan levelezés.

teljesen szakítanak a szecesszióval, díszítő elemeket és illusztrációkat csak csekély mértékben, vagy egyáltalán nem is tartalmaznak.

Annak érdekében, hogy a külső megjelenés is örömet szerezzen az olvasónak, a *Táltos* majdnem minden szépirodalmi kiadványából amatőr változatot készítettett, jobb papíron, számozva, a szerző és az illusztrátor aláírásával. Ezzel is azt akarta elérni hogy a magyar könyv megszerezze magának az elismerést az idegennel, elsősorban a német és a német ízlés jegyében készült könyvekkel szemben.

A *Táltos* az amatőr kiadást nem vitte túlzásba olyan értelemben, mint igen sokan, főleg az 1920-as években, amikor a közönséges példány 50 koronába került, az amatőr pedig 200-ba, sőt 2000—3000-be. Csak annyival készült jobb kiállításban a számozott, amatőr példány, hogy az a vékonyabb pénztárcával rendelkező vásárló számára is elérhető legyen. Igaz viszont, hogy a *Táltos* amatőr kiadványai egyrészt nem érik el azt a már említett nyomdai tökéletességet, amely ugyanazokban az években a nagyvonalú kiadói tevékenységet lebonyolító KNER-nyomdát jellemzi, sem külső elegancia tekintetében az *Amicus* és a *Tevan* amatőr kiadványokat. A háborús nehézségek miatt lezüllött világban azonban a meritett papír önmagában is minőséget jelentett, igényességre vallott, a szellemi tartalom pedig sok mindenért kárpótolt. A *Táltos* versenyképes volt több szép kiadványával: BABITS *Laodameia* című kötetével, TOROCZKAI-WIGAND munkáival, SASSY Árpád (AIGLON álnéven) *Ópiumálmok* című grafikai gyűjteményével.

Az Ady-nemzedék majdnem valamennyi rangosabb írójának jelent meg a *Táltos*-nál műve, s abból amatőr-bibliofil változat.

Igy BABITS Mihálynak (*A nyugtalanság völgye*, 1920, *Laodameia*. 192? című vers-kötete, ez utóbbiból 500, előbbiből 100 számozott és aláírt példány készült. — CHOLNOKY Lászlónak (*Bertalan éjszakája*. 1918), — HEVESI Sándornak (*Az igazi Shakespeare és egyéb kérdések*. 1919), — HEVESY Ivántól Wagner operáinak ismertetése (1921-ben), — JUHÁSZ Gyulának (*Késő szüret*. 1918), — KÁRPÁTI Aurélnak (*A búsképű lovag*. 1919, *Három régi esztendő*. 1918, a VAJDA Lászlóval közösen írt *Kőműves Kelemen*. 1916, — KORTSÁK Jenőnek (*A tűzrózsák és egyéb novellák*. 1917, *A Kobál-ház lakói*. 1918), — KRÚDY Gyulának (*Szindbád ifjúsága és szomorúsága*. 1917), — MÓRICZ Zsigmondnak (*Vidéki hírek és más elbeszélések*. 1917, 200 példány külön számozva, egészvászonkötésben, szerző és a művész aláírásával). — NAGY Lajosnak (*Fiatal emberek*. 1919), — SZABÓ Dezsőnek (*Az elsodort falu*, 1919. *Csodálatos élet*. 1921, *Ólj! és egyéb elbeszélések*. 1922, *Mesék a kacagó emberről*. 192?, *Nincs menekvés*. 2. kiadás, 1921), — TÓTH Árpádnak (*Az öröm illan*. 1922), — TERSÁNSZKY J. Jenőnek (*A kék gondviselés* . . . 1918), — TÖMÖRKÉNY Istvánnak (*Népek az ország használatában*. 1917), — TÖRÖK Gyulának (*A porban*, 1917, *A zöldköves gyűrű*. 1918, *Fehér virág*. 1919. Az utóbbiból nem készültek számozott példányok, de gondos kivitelével így is a szebb könyvek közé tartozik.)

A *Táltos* adta ki az első magyar szocialista regényt, BACSÓ Bélának (akit a fehérterror pribékjei *Somogyi* Bélával együtt meggyilkoltak) *A Stefcsik ház* című könyvét, ebből is készült számozott és aláírt változat.

Ugyancsak a *Táltos* adta ki SIKLÓSSY László rengeteg adatot tartalmazó *A régi Budapest erkölce* c. háromkötetes művét 1922—1923-ban, amelyből 50—50 példány készült bibliofil kiadásban, jó papíron, számozva és aláírva. A fedérlajzok JASCHIK Álmos munkái és ugyancsak tőle a *Műkincseink vándorútja Bécsbe* c. művét 1919-ben; ebből is 50 példány készült számozva és aláírva. Természetesen a fenti felsorolásból hiányoznak azok az írók, akiknek műveiből a *Táltos* nem készített bibliofil változatot, mivel elsősorban könyvművészeti szempontból ismertetjük a kiadó munkásságát. De kiegészítésül meg kell említeni még ILLÉS Bélát is, akitől szintén adott ki a *Táltos* és SZABÓ Lőrincet, akinek *Omar Chajjam* fordítása szintén a *Táltos*-nál jelent meg először, csinos kis kötetben; s ha számozott, amatőr változatáról nem tudósít is a könyv, számon kell tartanunk.

Az irodalmi vezetőt, KORTSÁK Jenőt a kortársak kitűnő érzékű írónak és irodalmárnak tartották, ezt igazolja ez a névsor is.

Néhány alább következő név már alig ismert, de ettől a sors nem kímél meg egyetlen kortárs-író megjelentető kiadó sem. AMBRUS BALÁZS: *Koszorú* c. verseskötetéből is készült bibliofil változat. A költőt az *Irodalmi Lexikon* nem ismeri, ami azonban önmagában nem mond semmit. FARKAS Jenővel hasonló a helyzet, neki két könyve is megjelent a *Táltos*nál, amatőrváltozattal (*IV. Béla király*. 1920, — *Gacs Andris hazamegy*. 1922), — SZITÁRY Zelma neve is ismereten (*Versék*. 1921.) s még néhány író s költő (ZEMPLÉNI Klára) nevével ki lehetne egészíteni az együtttest, de az nem kisebbíti a *Táltos* érdemeit.

A kiadott neves írók (jó) művei megmutatják azt is, milyen átfogó hatású és rangos könyvkiadónak fejlődhetett volna a *Táltos*, ha a körülmények kedvezőbbek alapítója elképzelései számára.

Az eddig említettek csak néhány nevet jelentenek abból a népes írói táborból, amelyet a *Táltos* maga köré gyűjtött. Közülük többen akkor másutt meg sem tudtak volna jelenni. S főleg a Tanácsköztársaság után bizonyult ismét rendkívül jelentősnek FARKAS László kiadói tevékenysége, hiszen a fenti írók majd mindegyike exponálta magát a forradalmi eszmék mellett.

SZABÓ Dezső *Az elsodort falu* című regényével már tizenegy kiadót házalt végig, egyik sem vállalta a kiadást. Végül hosszú levelezés után KNER Imre ugyan vállalta és ki is szedette, de a román megszállás miatt nyomtatásra már nem került sor. KNER Imréhez írt leveléből tudjuk, hogy a regény iránt bizonyos jobboldali körök érdeklődtek, de az író semmilyen párttal sem akart függő viszonyba kerülni s ezért nem adta oda.³ Ekkor próbált szerencsét a *Táltos*nál. Maga olvasott fel a kéziratból részleteket FARKAS-nak és a *Táltos* irodalmi vezetőjének, KORTSÁK Jenőnek, s hetek alatt megszületett a két kötetes kiadás. A műnek elsőpró sikere közismert, s utána SZABÓ Dezsőnek számos műve jelent meg a *Táltos*nál — s majdnem valamennyiből készultek amatőr példányok is.

1919-ben a *Táltos* mint a *Szellemi Termékek Országos Tanácsa* 10-ik könyvkiadó műhelye működött, s ebben az időben *Táltos Könyvtár* címen, *Időszerű kérdések* alcímmel KÁRPÁTI Aurél szerkesztésében sorozatot indított. A sorozatban a forradalmi Magyarország politikai, gazdasági, társadalmi és művelődési kérdéseiről olvasmányosan megírt tanulmányok jelentek meg, így többek közt ILLÉS Béla: *A szellemi munkások és a szocializmus*, MIGRAY József: *A vallás jövője*, — *A szocializmus és a népnevelés*, SZABÓ Dezső: *A forradalmas Ady*, — JÁKÓ Géza: *Az iparművészet a szocialista országokban* stb. E sorozat teljes képet akart adni az olvasóknak a forradalmi korszak külső és belső, anyagi és szellemi életéről. Drámai időkben, azokhoz illő gyorsasággal adott eligazítást a sorozat a fölmerülő kérdésekben, éppen ezért az időszerű kérdéseket tárgyaló *Táltos* Könyvtár igen jelentős dokumentum a tanáshatalom szellemi életének megismeréséhez. Noha a kiadó nem állt pártpolitikai célok szolgálatában, két füzetes terméket, BÁLINT Lajos: *Osztályművészet, kommunizművészet*, valamint GUTTMAN Henrik: *Forradalmi portrék* című írását az országos propagandafőnökség teljes egészében a maga számára foglalta le. A sorozat szerkesztője, KÁRPÁTI Aurél bátran hirdette, hogy minden számával a népköztársaságot akarja szolgálni.

A *Táltos* irodalmi kiadványai közül keveset illusztráltak. De e tekintetben BABITS Mihály: *Laodameia* című kötete ennek a kornak szebb és sikerültebb könyvei közé tartozik. A kiadó JASCHIK Álmost nyerte meg a könyv tipografizálására és illusztrálására. — JASCHIK Álmos Petőfi, Ady, Babits s annyi más írónak, költőnek illusztrátora s annyi szép könyvkötés, könyvdísz tervezője, egészen egyéni formanyelven oldotta meg feladatát. Nála jobban kevesen értették a könyvkészítés minden csinját-binját. Modern törekvések szószólója ő, aki észreveszi, hogy a minden dísz nélkül készült könyv a mű-

³ L. SÁFRÁN Györgyi—SziJ Rezső: *Kner Imre levelezéséből*. Irodalomtört. 1961. 2. sz. 157—167. l.)

vészet előretolt állásainak feladását jelenti. Ő maga miközben egy régi miniátor műhelygondjával színezi a rajzokat, kötéseket tervez, előzékdíszeket, ornamenseket.

Kós Károly illusztrálta KÁRPÁTI Aurél—VAJDA László: *Körmives Kelemen* c. drámáját egész oldalas rajzokkal, 500 példány külön, merített papíron, kötve és a szerzők aláírásával. FÜSSI MOLNÁR Katalin FARKAS Jenő két könyvét illusztrálta. — JUHÁSZ Gyula *Késő szüret*-ének fedéllapját KOZMA Lajos készítette, aki ezidőben KNERÉKNEK rajzolt és tervezett könyvgrafikát. — A *Táltos*nak a festő és iparművész tanár, MUHITS Sándor is dolgozott. NÓGRÁDY László *Háború a Balatonon* című regényét illusztrálta rajzokkal és színes litográfiákkal. — HARANGHY Jenő, e nagytehetségű, de magát művészete kárára elaprózott művész MÓRICZ Zsigmond: *Vidéki hírek* . . . c. kötetéhez készített néhány rajzot és még néhány kiadványhoz fedéldrát. Tulajdonképpen ennyi s alig valamivel több az, amit a *Táltos* az illusztrált könyv érdekében tett. Más elbírálás alá esnek viszont a TOROCZKAI WIGAND Ede könyvei. A neves építész és építészeti író sokáig nem értékelték jelentőségéhez mérten, amiben a szecesszió-ellenesek elfogultsága játszott a vezérszerepet. Újabban azonban ismét feléje fordult a hazai építészeti írók, kutatók figyelme s immár az újjáértékelő és elismerő megállapítások sem hiányoznak. E kiadványokhoz, — *Cserényes házak* 1916, *Öreg csillagok* 1916, *Régi kert s mészai* 1917, *Hajdanában régös régen* 1917, *Hogyan építsünk a Balaton partján?* 1921. — TOROCZKAI maga készítette a rajzokat s az egyébként is jó papíron és szép nyomással készült kiadásokból külön számozott példányok is forgalomba kerültek.⁴ SASSY Attilának a *Táltos*nál AIGLON álnéven megjelent grafikai albumát már említettük.

A *Táltos* jelentőségét elsősorban abban látjuk, hogy az új magyar irodalomnak a *Nyugat* mellett, mondhatni főkiadója lett, s hogy a könyvművészeti törekvések mellett a tömegigényeket tisztes kiadói színvonalon igyekezett kielégíteni. Így tehát rövid, mindössze kilenc éves fennállása alatt nemcsak az új magyar irodalom istápolása terén szerzett érdemeket, hanem az amatőr-bibliofil könyvkultúra terén is.

1920-ban a *Táltos* újra lázas munkába kezdett, s három éven keresztül valósággal ontotta a kiadványokat, noha a könyvek kelendősége nem állt arányban a kiadás rohamával. Nemcsak a *Táltos*ra áll ez a megállapítás, hanem minden más kiadóra is, ha nem volt hajlandó a minőség rovására megalkudni.

Már 1920-ban a *Corvinában* egész oldalon sorolja föl raktáron levő kiadványait, jelölve annak, hogy a piac felvevőképességével baj van. A következő évek még tovább rontottak anyagi helyzetén. 1923-ban a *Táltos* visszavonja a főbizományosi jogot a *Révaitól* és saját terjesztésbe kezd. 1924-ben Győző Andor szerzi meg a *Táltos* könyvek terjesztési jogát s 40—50%-os engedménnyel dobja piacra a készleteket. Ebben az évben FARKAS László — belefáradva a küzdelmekbe s látva azt, amit a többi kiadó is észrevett: a piac lassú halálát — visszavonult a kiadástól. Eladta a *Táltost* egy három tagú érdekeltségnek, de az eladás után mindössze pár kiadványuk jelent meg, gyakorlatilag tehát a vállalat az eladással megszűnt.⁵

Mikor FARKAS László a *Táltost* eladta, megmaradt vagyona roncsaiból Jászkarajenőn létrehozott egy tizenöt holdas kertészetet, abban nevelt kb. ötezer fajta virágot s páratlan szaktudása révén csakhamar európai hírnévre tett szert. 1945 után hosszú évekig mint a Fővárosi Kertészet munkása ápolta a virágokat. Néhány szakkönyvet is írt.

⁴ TOROCZKAI WIGAND Edéről l. KATHY Imre: *Korszerűség, szecesszió, hagyomány*. Magy. Építőműv. 1960. 3. sz.

⁵ A *Táltos* kiadó működött a VII. Garay u. 10. alatt, a VIII. Szentkirályi u. 22. fszt. alatt, könyvkereskedése pedig IV. Ferencziek tere 9. sz. a.